

# Sadržaj

PREDGOVOR EDICIJI <i>POVIJEST HRVATA</i>	XIII
NOVA ZRAKA U EUROPSKOM SVJETLU Hrvatske zemlje u ranome srednjem vijeku (oko 550 – oko 1150)	
PREDGOVOR	XXVII
OPĆI PREGLED Temeljne razvojne sastavnice	
KRAJ ANTIKE NA HRVATSKIM PROSTORIMA ( <i>Hrvoje Gračanin</i> )	3
Južna Panonija pod opsadom	4
Kasnorimski ustroj u završnoj mijeni	10
Vrijeme Germana	18
Justinijanovo doba	26
<i>Izvori i literatura</i>	32
PREGLED POLITIČKE POVIJESTI HRVATA U RANOME SREDNJEM VIJEKU ( <i>Ante Birin</i> )	37
Doseljenje Slavena na područje Ilirika	37
Seoba Hrvata	40
Pod franačkim vrhovništvom	42
Hrvatska u doba prvih Trpimirovića	45
Stvaranje neovisne hrvatske kneževine	47
Tomislav i njegovi nasljednici	53
Kraljevstvo Hrvatske i Dalmacije	57
Vrhunac ranosrednjovjekovne hrvatske države	60
Borbe za prijestolje i dolazak Arpadovića	65
<i>Izvori i literatura</i>	71
RAZVITAK HRVATSKOG ETNIČKOG IDENTITETA ( <i>Neven Budak</i> )	73
Pisana vrela o podrijetlu Hrvata	74
Hrvati prije i izvan Hrvatske?	76

Teorije o podrijetlu	79
Vrijeme dolaska	82
Stvaranje identiteta – nova razmišljanja	84
<i>Izvori i literatura</i>	87
RAZVOJ POLITIČKIH USTANOVA ( <i>Damir Karbić</i> )	89
Formiranje i razvoj države na hrvatskom prostoru	89
Elementi političke strukture	99
Vladar: od kneza do kralja	99
Vladareva supruga: kneginje i kraljice	106
Kraljevska vlast, velikaši, plemstvo i gradovi	109
<i>Izvori i literatura</i>	120
DRUŠTVO ( <i>Damir Karbić</i> )	123
Počeci društvenog raslojavanja	123
Ranosrednjovjekovno seljaštvo	124
Počeci plemstva	128
Gradsko društvo	130
<i>Izvori i literatura</i>	131
GOSPODARSTVO ( <i>Florence S. Fabijanec</i> )	133
Jarilo poljima hodi, žito rodi	133
Maslinarstvo, vinogradarstvo, povrtlarstvo i druge gospodarski iskoristive površine	135
Vinograd (vineae)	135
Maslinici (oliveta)	136
Pašnjaci i stoka (pascua, grex)	137
Kamenolomi (cararia, petra, lapides)	138
Vrt (/h/ortus)	139
Ribolovište (piscationis) i ribarstvo	139
Solana (salina)	140
Šume (siluae)	140
Razne gospodarstvene upravne jedinice	141
Ager	141
Alodij	142
Curtis – pridvorno gospodarstvo	142
Praedium – predij	143
Villa – seoska općina	144
Vicus – novo selo (?)	144
Novčarstvo	145
Solidus – solid	146
Romanatus	146
Denarius – srebrni denar	147
Libra auri – zlatna libra	147

Mjerni sustav	147
Obrti	148
Kožarstvo	148
Mlinarstvo i obrada tekstila	148
Keramika	149
Talioničarstvo i kovanje	150
Zlatarstvo	152
Brodogradnja	152
Porezi	154
Prometnice i trgovina	154
<i>Izvori i literatura</i>	157
USTROJ HRVATSKE VOJSKE U RANOME SREDNJEM VIJEKU ( <i>Ante Nazor</i> )	159
Izvori za raspravu o ustroju hrvatske vojske u ranom srednjem vijeku	159
Grane i rodovi hrvatske vojske u ranom srednjem vijeku	160
O novačenju	163
O zapovjednoj strukturi	167
Zaključak	169
<i>Izvori i literatura</i>	171
POKRŠTAVANJE I RANA KRISTIJANIZACIJA HRVATA ( <i>Trpimir Vedriš</i> )	173
Pokršćavanje i/ili kristijanizacija?	175
Tko je i kada pokršten?	176
Pisani izvori i druga svjedočanstva	177
Čimbenik kontinuiteta: kršćanstvo kasnoantičkih starosjedilaca	181
Poganska vjera Hrvata: rekonstrukcija ili moderni konstrukt	185
Karakteristike poganskog ukopa i učinci pokršćavanja	187
Mit upisan u krajolik: elementi pretkršćanske sakralne topografije	188
Vanjski čimbenici dugog trajanja: Rim i Carigrad	191
Franci: konačno pokršćavanje i obnova crkvene organizacije	193
<i>Izvori i literatura</i>	199
CRKVA I VJERSKI ŽIVOT ( <i>Trpimir Vedriš</i> )	201
Crkveno uređenje u kasnoj antici i njegovo nasljeđe	201
Pitanje obnove i pripadnosti Crkve u Dalmaciji u ranome srednjem vijeku	206
Osnutak i sudbina Ninske biskupije	210
Splitski sabori 925–928.	212
Razvoj crkvenog uređenja do sredine 12. st.	215
Gornja Dalmacija: osnutak Dubrovačke i Barske metropolije	215
Donja Dalmacija: usitnjavanje Splitske metropolije i uzdignuće	
Zadarske nadbiskupije	217
Crkveno uređenje pod Arpadovićima: osnutak Zagrebačke biskupije	218
Unutarnja obnova: odjek Grgurovske reforme u Hrvatskoj i Dalmaciji	219

Redovništvo i razvoj samostanskog života	223
Štovanje svetaca i pobožnost	227
Pobožnost i vjerski život	232
<i>Izvori i literatura</i>	235
<b>PRAVO I PRAGMATIČNA PRAVNA PISMENOST (Damir Karbić – Branka Grbavac)</b>	237
Antička pravna baština	237
Bizantski i germanski pravni tragovi	239
Razvoj kanonskog prava	241
Vladar kao zakonodavac i sudac	243
Sudstvo u praksi	245
Razvoj notarijata	247
Kartulari	250
<i>Izvori i literatura</i>	252
<b>INTELEKTUALNI I KULTURNI RAZVOJ. LATINSKA PISMENOST HRVATSKOGA RANOG SREDNJEG VIJEKA (Mirjana Matijević Sokol)</b>	255
Osmo stoljeće – novi počeci	255
Karolinška renesansa: dvojnost latinske pismenosti	256
Jedinstveni prostor pod okriljem Crkve	260
Istaknuti pojedinci – prvi pjesnici i »povjesničari«	264
Žanrovi – počeci pisanja »historije«	265
Knjige, skriptoriji i knjižnice	267
<i>Izvori i literatura</i>	269
<b>HRVATSKA GLAGOLJIČKA I ĆIRILIČKA PISANA KULTURA U RANOME SREDNJEM VIJEKU (Tomislav Galović)</b>	273
Kulturološke odrednice	273
Nastanak glagoljice	274
Sjeverni i južni put	275
Prvotna svjedočanstva	275
Crkveni partikularni sabori i glagoljaštvo	276
Najstarija hrvatska glagoljička epigrafija	276
Rani glagoljički rukopisi i hrvatski udio u njima	285
Pojava ćirilice u 12. stoljeću	287
Hrvatski jezik na latinici: prve naznake	291
<i>Izvori i literatura</i>	292
<b>LIKOVNA UMJETNOST I KULTURA (Magdalena Skoblar)</b>	297
Pod okriljem Bizanta	297
Reprezentativne crkve u gradovima	298
Luksuzne građevine izvan urbanih centara	302
Između Istoka i Zapada	303

Hrvatska kneževina	303
Centralne građevine	307
Istra	310
Moć lokalnih i stranih naručitelja u 11. i 12. stoljeću	312
Jedanaesto stoljeće i počeci romanike	312
Benediktinci	315
Koloman i zrela romanika u Zadru	317
<i>Izvori i literatura</i>	320
<b>PRIVATNI ŽIVOT (Zrinka Nikolić Jakus)</b>	323
Obitelj i obiteljski život	323
Stanovanje	328
Odjeća i nakit	331
Prehrana	335
Bolest i zdravlje	336
Igre	340
<i>Izvori i literatura</i>	341
<b>REGIONALNA POVIJEST</b>	
<b>SJEVEROZAPADNA HRVATSKA U RANOME SREDNJEM VIJEKU</b>	
<i>(Hrvoje Gračanin – Silvija Pisk)</i>	345
Avarski i slavenski prodori	345
Avarsko razdoblje	348
Donjopanonska kneževina	352
Između Mađara i Hrvata	358
<i>Izvori i literatura</i>	364
<b>SJEVEROISTOČNA HRVATSKA U RANOME SREDNJEM VIJEKU (Hrvoje Gračanin)</b>	367
Avarsko razdoblje	367
Donjopanonska kneževina	371
Između Mađara i Hrvata	377
<i>Izvori i literatura</i>	382
<b>ISTRA I KVARNER U RANOME SREDNJEM VIJEKU (Maurizio Levak)</b>	385
Shizma triju poglavlja	385
Militarizacija uprave i društva, kastrizacija, seoba Slavena	388
Istra u Franačkom Carstvu	396
Kvarnersko područje u 9. stoljeću	403
Vrijeme njemačke i mletačke prevlasti	406
<i>Izvori i literatura</i>	412

GORSKI KOTAR, LIKA I KRBAVA ( <i>Ante Birin</i> )	415
Prvo središte ranosrednjovjekovne hrvatske kneževine	415
Banovina i župe	418
Plemstvo s područja Like i Krbave	420
Arheološka baština	422
Izvori i literatura	425
SJEVERNA I SREDNJA DALMACIJA U RANOME SREDNJEM VIJEKU ( <i>Ivan Basić</i> )	427
Pojam Dalmacije – kontinuiteti i mijene	427
Baština kršćanske kasne antike: Justinijanova rekonkvista	427
Regionalizam i obilježja društvene krize	429
Prijelom na prijelazu stoljeća – Avari i Slaveni	430
Između Bizanta i Slavena – spojnice i razdjelnice	435
Uzmac Bizanta i ekspanzija franačke moći	437
Društvene i kulturne strukture	440
Razvoj političkih i upravnih institucija u Hrvatskoj kneževini	443
Kulturni procvat Branimirova vremena	447
Pokušaji i uspjesi crkvene integracije	449
Konsolidacije i previranja u 10. stoljeću	450
Jadranska baština Trpimirovića i uloga Venecije	451
Reforma i renesansa 11. stoljeća	453
Simptomi dezintegracije koncem 11. stoljeća	454
Nova dinastija pred starim izazovima: prva polovica 12. stoljeća	456
Izvori i literatura	458
JUŽNA DALMACIJA ( <i>Ivan Majnarić – Kosjenka Laszlo Klemar</i> )	463
Postanak srednjovjekovnih središta	463
Izvan okrilja Bizanta – k državnim tvorbama	466
Rasadišta kulture	468
Izdizanje ranosrednjovjekovne Duklje	470
Organizacija crkvenog i redovničkog života	471
Teritorijalno-politička interesna preklapanja	475
Izvori i literatura	476
BOSNA I HUM/HERCEGOVINA ( <i>Goran Bilogrivić</i> )	479
Avari i Slaveni	480
Franačka ekspanzija i stvaranje kneževina	482
Deseto stoljeće – sklavinije između Hrvatske i Srbije	485
Od stranih vladara do bana Bosne	488
Izvori i literatura	490

## HRVATSKA U MEĐUNARODNOM KONTEKSTU

BIZANT NA HRVATSKOM PROSTORU U RANOME SREDNJEM VIJEKU ( <i>Hrvoje Gračanin</i> )	495
Od poleta do zastoja	496
Novi uspon i opadanje	504
<i>Izvori i literatura</i>	512
KAROLINŠKO, OTONSKO I SVETO RIMSKO CARSTVO ( <i>Ivan Majnarić</i> )	517
Europa u okrilju Karolinškog Carstva	517
Na rubovima Carstva	520
Podjele Carstva	521
Hrvatski vladar i Karolinško Carstvo	522
K propasti Carstva i postanku Europe	524
Ponovni čimbenik objedinjavanja – Sveto Rimsko Carstvo	526
<i>Izvori i literatura</i>	530
PAPINSTVO ( <i>Ivan Majnarić</i> )	533
Univerzalnost Rimske Crkve	534
Velika crkvena reforma i hrvatski vladari	541
<i>Izvori i literatura</i>	546
VENECIJA ( <i>Lovorka Čoralić</i> )	549
Uvod: Mleci – grad-država izrasla iz bizantskoga okrilja	549
Od neretvansko-mletačkih pomorskih srazova do istarskih i zadarskih protumletačkih pobuna – prva stoljeća hrvatsko-mletačkih političko-državnih veza	552
Migracijski procesi i komunikacija između dviju jadranskih obala.	
Počeci kulturnih prožimanja	558
Zaključak	561
<i>Izvori i literatura</i>	562
JUŽNA ITALIJA ( <i>Zrinka Nikolić Jakus</i> )	563
Slaveni na Garganu i u široj regiji	570
Normani u Južnoj Italiji	574
Normanski rod »sinovi Amika« i hrvatski krajevi	575
<i>Izvori i literatura</i>	578
BALKANSKE SKLAVINIJE I BUGARSKA ( <i>Trpimir Vedriš</i> )	581
»Potonuli svijet« balkanskih sklavinija	581
Morava	585
Najranija srpska povijest i smještaj Srbije u ranome srednjem vijeku	589
Srbija između Bugarske i Bizanta (o. 850 – o. 1050)	591

Duklja i Raška (1020–1180)	593
Bugari u 7. i 8. st.	595
Uspon Bugarske u 9. st.	598
Bugarska i Bizant u 10. st. – uspostava Bugarskog Carstva	599
Pobuna kometopula i pokušaj obnove Bugarskog Carstva (976–1018)	602
Bugarska unutar Bizantskog Carstva (1018–1185)	603
Značenje bugarske ranosrednjovjekovne kulture i pismenosti	604
<i>Izvori i literatura</i>	606
UGARSKA ( <i>Zrinka Nikolić Jakus</i> )	609
Prije doseljenja	609
»Zauzeće domovine«	611
Društvo i organizacija vlasti	613
»Slavonsko pitanje«	619
Arpadovići postaju hrvatski kraljevi	621
<i>Izvori i literatura</i>	628

KAZALO OSOBNIH IMENA

KAZALO ZEMLJOPISNIH POJMOVA

POPIS SURADNIKA U KNJIZI